

DOI: <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-1-8>

Г. П. Васянович, В. М. Логвиненко

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-193x> – Г. П. Васянович

<https://orcid.org/0009-0001-9273-1983> – В. М. Логвиненко

g.vasyanovych@ldubgd.edu.ua

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З БЕЗПРИТУЛЬНИМИ ДІТЬМИ

У статті аналізується сутність і зміст ключових понять «соціальна робота» та «безпритульні діти». Наголошується на актуальності визначеної проблеми в надзвичайний для України час, пов'язаний із руйнівними наслідками війни. Обґрунтовується думка, згідно з якою дослідження проблематики соціальної роботи у запропонованому контексті варто здійснювати в руслі теоретико-методологічних засад філософсько-педагогічного екзистенціалізму й герменевтики, а також ноології. Наголошено на необхідності використання різноманітних форм і методів, засобів запобігання дитячій безпритульності. Аргументовано викладено головні напрями запобігання дитячій безпритульності у контексті соціальної роботи, серед яких провідне місце посідають: матеріальна, соціальна, психологічна та морально-духовна соціалізація. Кожній із них дана розгорнута характеристика. Зроблено акцент на морально-духовному напрямку, адже безпритульні діти «хворіють» на бездуховність, недостатню сформованість сенсу свого буття в соціумі. Відчуваючи внутрішню пустоту, переживаючи власну непотрібність, самотність, дитина закривається в собі, шукаючи вихід у «втєчі». Результатом такої «втєчі» є асоціальність особистості дитини, її емоційна нестабільність, агресія, страх, недовіра до інших, відчуття невпевненості у собі, своїх вчинках, низька самооцінка. Зазначено, що морально-духовна соціалізація, передусім, виявляється в здатності батьків до духовної любові, споглядання та прагнення до вдосконалення, розвиненого почуття справедливості та соціальної відповідальності перед дитиною, збереження та розширення її духовного простору в усій життєдіяльності. Саме тому, цей напрям соціалізації є потужним запобіжником проти зростання дитячої безпритульності. На цій основі висвітлено основні види роботи соціальних служб, соціального працівника з безпритульними дітьми.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, безпритульна дитина, екзистенціалізм, герменевтика, ноологія.

Н. Р. Васянович, В. М. Логвиненко

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF SOCIAL WORK WITH HOMELESS CHILDREN

The article analyzes the essence and content of the key concepts, namely «social work» and «homeless children». Emphasis is placed on the relevance of the identified problem in an emergency time for Ukraine, associated with the devastating consequences of the war. The opinion is substantiated that the study of the problems of social work in the proposed context should be carried out basing on the theoretical and methodological foundations of philosophical and pedagogical existentialism, hermeneutics, and noology. The need to use various forms and methods of preventing child homelessness is emphasized. The main areas of prevention of child homelessness in the context of social work are argued, among which material, social, psychological and moral-spiritual socialization take the leading place. Each of them is given a detailed description. Emphasis is placed on the moral and spiritual work, because homeless children «suffer» from the lack of spirituality, insufficiently formed meaning of their existence in society. Feeling inner emptiness, experiencing their own uselessness, loneliness, the child closes in themselves, looking for a way out in «escape». The result of such an «escape» is the asociality of the child's personality, their emotional instability, aggression, fear, mistrust of others, a feeling of insecurity in themselves and their actions, as well as low self-esteem. It is noted that moral and spiritual socialization, first of all, manifests itself in the parents' ability for spiritual love, contemplation and striving for improvement, a developed sense of justice and social responsibility towards the child, preservation and expansion of the child's spiritual space in all life activities. That is why socialization is a powerful safeguard against the growth of child homelessness. On this basis, the main types of work of social services, a social worker with homeless children are highlighted.

Key words: social work, social worker, homeless child, existentialism, hermeneutics, noology.

Постановка проблеми. Соціальна робота як сучасний феномен, незважаючи на свою «молодість», вже відіграє надзвичайно важливу роль у розбудові демократичного, громадянського суспільства України. З самого початку свого становлення і розвитку в її основу покладені фундаментальні принципи гуманізму, милосердя, добра, любові до ближнього, тим більше, що клієнтом соціального працівника зазвичай є особистість з особливими потребами, а також безпритульні діти. З огляду на реальну ситуацію, аналіз наукових досліджень з цієї проблематики дає всі підстави стверджувати, що нашій державі все ще не вдається вжити достатніх ефективних заходів із зменшення кількості безпритульних дітей. Безумовно, що такий стан речей тісно пов'язаний із наявністю довготривалих кризових явищ у всіх сферах суспільства, низьким рівнем культури сімейних відносин, зростаючою бідністю та деформацією моральних відносин як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. До цього слід додати неймовірно негативний вплив війни, яку нам підступно нав'язав фашистський режим росії на чолі з путіним та його оточенням. У цій надзвичайно жорстокій війні загинули тисячі ні в чому невинних українських громадян, сотні дітей залишилися сиротами, які не можуть знайти собі безпечного притулку. Вони ховаються в підвалах, на горищах, шахтах теплотрас тощо. Більшу частину свого життя вони проводять біля базарів, вокзалів, станцій метро, де намагаються здобути собі бодай якесь харчування.

На жаль, достовірної інформації про реальну кількість безпритульних дітей в Україні немає, оскільки все ще недостатньо наукових досліджень з цієї проблеми та недосконала робота соціальних служб. Зазначимо, що у великих містах таких дітей велика кількість. Втім низький рівень індивідуальної свідомості людей, брак уваги громадянського суспільства негативно впливають на розв'язання цієї проблеми у загальнонаціональному масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останнім часом з'явилась значна кількість наукових праць щодо сутності і змісту поняття «соціальна робота». Не залишилася поза увагою ця дефініція і в зарубіжних розвідках. Зокрема Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи (IASSW) та Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) прийняли таке міжнародне визначення поняття «соціальна робота»: професія, яка сприяє соціальним змінам, вирішенню проблем у людських стосунках, наснаженню і звільненню людей з метою покращення добробуту (Соціальна робота, 2020). Неважко побачити, що по-перше, таке визначення носить надто загальний, описовий, а не сутнісний

характер. По-друге, акцентуація тут робиться на професії. Не заперечуючи повністю такий підхід, ми дотримуємося тієї думки, що поняття «соціальна робота» охоплює значно більший контекст, а саме: а) як професійна діяльність; б) як навчальна дисципліна; в) як наука; г) як важливий елемент духовної, моральної культури людини тощо. У цьому розумінні принципи прав і етичних норм людини є фундаментальними для здійснення соціальної роботи. Саме тому головну мету соціальної роботи можна визначити як реальну можливість допомогти маргінальним, соціально-виключеним (занедбанним), позбавленим прав володіння, вразливим групам людей і групам людей, що перебувають у небезпеці. Безумовно, що до цієї групи безпосередньо належать безпритульні люди, зокрема – діти.

Наш контекст проблеми стосується саме цієї категорії клієнтів. Зазначимо, що останнім часом вийшли з друку цікаві дослідження з означеної проблематики. Так, Г. Васянович, В. Логвиненко (2020), В. Онищенко (2012) аналізують філософсько-методологічні основи досліджень професійної освіти, гуманістики в сучасних умовах їх розвитку; С. Поляруш (2019) у своїх дослідженнях цілком слушно акцентує увагу на питаннях державної політики щодо подолання дитячої безпритульності та бездоглядності; Л. Єрьоміна та Г. Ель Хатрі (2020) розкривають принципи і реальні можливості соціальної роботи з безпритульним дітьми; О. Безпалько, Л. Гурковська, Т. Журавель, І. Зверева, І. Петрочко та ін. (2010) аналізують стан, причини дитячої безпритульності та зосереджують свою увагу на питаннях надання професійної комплексної допомоги бездоглядним та безпритульним дітям; Л. Kryvachuk (2022) досліджує актуальні питання дитячої безпритульності та захисту прав дітей в умовах російсько-української війни.

Метою статті є теоретичний аналіз окресленої проблеми та характеристика основних напрямів соціальної роботи з питань запобігання дитячій безпритульності в філософсько-педагогічному контексті.

Виклад основного матеріалу. Реальна соціальна робота з безпритульними дітьми в Україні здійснюється на основі чинної нормативно-правової бази та конкретних наукових досліджень, спрямованих на розв'язання цієї надзвичайно складної соціальної, морально-духовної проблеми. До таких законодавчих документів передусім відносимо: Закон України № 21/95-ВР від 24.01.1995 р. «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»; Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. «Про охорону дитинства»; Закон України № 2623-IV від 02.06.2005 р. «Про основи соціального захисту

бездомних осіб і безпритульних дітей»; Закон України № 1068 від 30 серпня 2007 р. «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей». У зазначених та інших нормативно-правових документах чітко визначається сутність і зміст державних органів щодо законних прав дитини, організації проведення належної роботи із безпритульними дітьми з метою їх захисту і благополуччя.

В науковій літературі соціального спрямування, безпритульних дітей часто-густо називають «дітьми вулиці». За визначенням відомої дослідниці соціальної роботи, професорки А. Капської, до категорії таких дітей відносять:

– безпритульні діти – діти, які не мають постійного місця проживання через втрату батьків, асоціальні форми поведінки дорослих в сім'ї;

– діти, яких вигнали з дому батьки;

– діти – втікачі із виховних установ, які зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства у закладах інтернатного типу та притулках;

– діти – втікачі із зовні благополучних сімей – діти з високим рівнем конфліктності, акцентуаціями та патологіями характеру, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку;

– діти, які за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці, діти, позбавлені систематичного батьківського піклування, аутсайтери шкільних колективів, діти з яскраво вираженими ознаками важковихованості, схильні до безцільного проведення часу (Соціальна педагогіка, 2011).

У цілому погоджуючись із такою характеристикою безпритульних дітей, хотілося б додати, що такі діти «хворіють» на бездуховність, недостатню сформованість смислу особистого буття в соціумі. Всесвітньо відомий філософ, психолог і педагог – В. Франкл, який пройшов нацистські табори під час Другої світової війни і дивом залишився живим, писав: «Сьогодні ми, сутнісно, маємо справу вже з фрустрацією не сексуальних потреб, як в час Фрейда, а з фрустрацією потреб екзистенційних. Сьогоднішній пацієнт вже не стільки страждає від почуття неповноцінності, як в часи Адлера, скільки від глибинного почуття втрати смислу, яке поєднується з відчуттям пустоти, – тому я і кажу про екзистенційний вакуум» (Frankl, 2017).

Відчуваючи внутрішню пустоту, переживаючи власну непотрібність, самотність, дитина закривається в собі, шукаючи вихід у «втечі». Результатом такої «втечі» є асоціальність особистості дитини, її емоційна нестабільність, агресія, страх, недовіра до інших, відчуття невпевненості у собі, своїх вчинках, низька самооцінка. Аналізуючи стан і характер дій

безпритульних дітей вчені доходять висновку, що для них характерні такі особливості: вікові – більшість їх перебуває у віці від 6 до 14 років; гендерні – серед безпритульних дітей частка хлопців є більшою, ніж серед дівчат; особливості, пов'язані із сімейним станом – це означає, що більшість безпритульних дітей є із неблагополучних і неповних сімей; особливості фізичного розвитку – такі діти зазвичай мають слабке здоров'я, у них переважно виражені такі хвороби: шкірні, паразитарні, застудні, які набувають хронічного стану, неврози, шлункові та ін.; особливості соціального та духовного розвитку – низький рівень освіти, культури, духовності, моральності, брак пізнавальних процесів; особливості психічного розвитку пов'язані із відсутністю внутрішньої рівноваги, агресивністю, показною незалежністю, брехливістю, душевною вразливістю тощо; врешті, особливістю поведінки та способу життя – тут характерними є: девіантна поведінка, жебрацтво, нетерпимість до найменших образ та ін. (Безпалько, 2010).

Варто, на наш погляд зауважити, що останнім часом кількість безпритульних дітей збільшується із так званих «благополучних сімей». Причини тут як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Об'єктивний сенс становить велика зайнятість батьків, адже треба багато працювати, щоби вижити у цьому складному світі. Суб'єктивний аспект пов'язаний із байдужістю батьків до внутрішнього, духовного світу дитини. Заможні батьки часто-густо свою «любов» до дитини компенсують надмірною кількістю подарунків. Вони не зовсім добре усвідомлюють, що діти – надчутливі істоти, які підсвідомо відчують, що подарунки – це відкуп за неувагу, їхню байдужість. Вони розуміють, що нікому не потрібні. Звідси в душі дитини накопичується злість, відчуженість, врешті дитина залишає свій дім, стає «дитиною вулиці».

Зауважимо, що однією із основних причин появи безпритульності стало бездумне руйнування державної інфраструктури соціалізації та суспільного виховання дітей без формування нової ефективної структури соціалізації і дозвілля дітей в умовах ринкових відносин. Істотно скоротилося число, зросла вартість і знизилась доступність для сімей дитячих дошкільних установ, освітніх закладів, будинків дитячої творчості, дитячих санаторіїв, будинків культури, спортивних закладів тощо. Не можна й на мить забувати, що дитяча безпритульність породжує важкі соціальні, психологічні, анти-духовні наслідки та девіації в поведінці: зростання правопорушень, злочинність

неповнолітніх, дитяча проституція, алкоголізм, наркоманія та ін.

З огляду на таку ситуацію, на нашу думку, варто визначитися із головними напрямками запобігання дитячій безпритульності у контексті соціальної роботи. Серед значної кількості таких напрямів слід виділити чотири: а) матеріальний характер запобігання дитячій безпритульності; б) соціальний; в) психологічний; г) морально-духовний.

Щодо матеріального напрямку, то тут очевидним є вирішення питання економічного, фінансового забезпечення добробуту людей, подолання кризових явищ у всіх сферах їх життєдіяльності, дотримуючись мудрого принципу Григорія Сковороди: «Нерівна всім рівність». Важливо, щоб дитина ще з малих літ поступово входила в економічну систему суспільства. Опановуючи економічними знаннями, навичками поведінки в системі економічної дійсності, вона перетворюється на суб'єкт економічної діяльності. Лише так і може відбуватися процес інтеріоризації зовнішніх економічних цінностей у внутрішню систему через потреби дитини. Економічна соціалізація сприяє розвитку економічного мислення дитини, з її допомогою відбувається процес формування культури споживання, самообслуговування, а головне – формується внутрішня потреба дитини в праці. В українській традиції завжди існували різноманітні форми і методи родинного виховання, привчання дитини до посильної праці. Про це можна довідатися не лише із художніх і навчальних творів минулих часів (Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, С. Русової, С. Васильченка, А. Волошина, І. Куція), а й сучасних авторів (Г. Бойка, О. Савченко, М. Людкевич, Л. Стахів, В. Струтинського). У творах, підручниках і навчальних посібниках цих та інших авторів, змістовно викладені ідеї, які ілюструють, що в українській родині батьки особистим прикладом від коліски навчали дітей чесній праці. Тут також містяться переконливі приклади, як виховати у дітей зацікавленість справами батьків, як сформувати усвідомлення значущості праці у людському житті, прищепити основи економності, старанності, самодисципліни, поваги до людей праці тощо. У «виховному арсеналі» українського роду міститься величезна кількість приказок, приповідок, які навчають дітей бути працьовитими, жити власною працею. Наведемо деякі із них: «Без праці жити – тільки небо коптити», «Привикай до господарства змолоду, то не будеш мати на старість голоду», «Аби вмів робити, навчишся, як жити», «У нероби завжди неврожай», «Одно – молоти язиком, а інше – перти плуга».

Соціальний напрям покликаний відповідати основним принципам соціалізації як батьків, так і

їх дитини. Це означає, що вона має здійснюватися на різних рівнях: родинному, рольовому, релігійному, гендерному, культурно-освітньому та ін. У процесі соціалізації батьки та їхня дитина не лише опановують норми, традиції, цінності родинного середовища, у якому адаптуються, а й набувають навичок взаємодії з іншими людьми. Так утворюється соціальний досвід дитини, формується її адекватна вчинкова діяльність, відбувається усвідомлення нею власної затребуваності, вміння налагоджувати контакти зі своїми батьками, а також з іншими людьми. Головне тут полягає в тому, щоби, по-перше, такий напрям соціалізації не був епізодичним, а цілеспрямованим і відповідав віковим особливостям розвитку дитини. По-друге, щоби усі зазначені вище рівні соціалізації дитини використовувалися цілісно, у їх тісній взаємодії.

Психологічний характер соціалізації особистості дитини виявляється в усвідомленні нею своїх інтелектуальних здібностей, почуттєво-вольових якостей, розвитку уяви, оскільки на цій основі досягається адекватне самосприймання, самовизначення, формується активна життєва позиція до соціальних процесів, що відбуваються в колективі, суспільстві. Тут надто важливим є те, наскільки соціальний працівник сам навчився володіти принципами психології соціальної роботи. Як доводять вчені, психологія соціальної роботи – це неоднорідна, але достатньо цілісна система ідей, концепцій, технологій, методів, які застосовуються практичними соціальними працівниками у повсякденній професійній діяльності, та виявляється у різних формах взаємодії з клієнтами. Отже, виходячи з цього, соціальний працівник має бути покликаним розуміти «дитину вулиці», її психологічний стан у конкретній ситуації, розуміти ті психологічні процеси, що глибоко внутрішньо відбуваються в душі дитини і ненав'язливо, й разом з тим – дієво допомогти їй «знайти себе», осмислити життєву реальність, відчути радість буття, знайти належну єдність з навколишнім, «неворожим» світом. Усе це разом можна кваліфікувати як вироблення стратегії повернення дитини до культури, духовності, повноцінності людського життя.

Морально-духовний напрям соціалізації як запобіжник проти зростання дитячої безпритульності. Цей вид соціалізації виявляється в здатності батьків до духовної любові, споглядання та прагнення до вдосконалення, розвиненого почуття справедливості та соціальної відповідальності перед дитиною, збереження та розширення її духовного простору в усій життєдіяльності. Часто-густо саме через брак духовної любові батьків дитина залишає рідну

домівку і кидається у вир невідомого, але однозначно – страдницького, ворожого й незрозумілого їй життя. Морфологію морально-духовної соціалізації умовно можна визначити у такий спосіб: дух – духовність – морально-духовна культура – морально-духовна соціалізація (Васянович, 2012). Надто важливим у цьому напрямі є те, щоби і батьки, і дитина усвідомили необхідність позитивної, морально-духовної самозміни на краще, досконале, навчилися розуміти один одного у процесі спілкування, духовної взаємодії. Морально-духовне життя дитини повинно базуватися на таких тріадах: «уява-інтуїція-розум», «віра-совість-воля», «любов-радість-надія». Ці тріади, на нашу думку, адекватно відображають морально-духовні пізнавальні здатності особистості, спрямованість її свідомості і самосвідомості в русло морально-естетичної культури. Належне оволодіння ними – це вірний шлях до почуття милосердя, морально-правової відповідальності батьків і соціальних служб перед дитиною, усвідомлення того, що дитина – це подоба Бога, і ставитися до неї потрібно – по-Божому.

На основі викладеного можна зробити такі висновки:

1. Соціальна робота з безпритульними дітьми залишається бути актуальною теоретичною і практичною проблемою, оскільки кількість таких дітей останнім часом не зменшується, а збільшується. Більше того, можна прогнозувати, що враховуючи ті соціально-економічні, політичні, морально-духовні виклики, які постали перед Україною у воєнний час, тенденція зростання кількості безпритульних дітей, на жаль, буде збережена. Це означає, що соціальна робота в нашій державі є реальним пріоритетом – імперативом часу.

2. Для розв'язання окресленої проблеми необхідна скоординована внутрішня державна політика, спрямована на надання усебічних та інтегрованих послуг у тому сенсі, щоб від початку первинного оцінювання був доступний широкий вибір послуг, допомоги, які б задовольняли різноманітні потреби безпритульних дітей.

3. На особливу увагу заслуговує діяльність державних установ, культурно-освітніх, громадських, релігійних організацій, а також кожного соціального працівника з сім'ями, передусім з вразливими (неповними, малозабезпеченими), надання їм необхідної, дієвої допомоги.

До подальших розвідок у визначеному напрямі відносимо: а) активне застосування теоретико-методологічних основ екзистенціалізму, герменевтики та ноології у системі наукових досліджень з питань, пов'язаних із розвитком соціальної роботи як науки; б) вивчення і застосування кращого

практичного досвіду роботи соціальних установ, соціальних працівників з безпритульними дітьми на різних етапах їхнього розвитку.

БЕЗПРИТУЛЬНИМ ДІТЯМ УКРАЇНИ

Діти, діти, як відлітні птахи,
До тепла у вирій юрбами спішать...
Діти, діти, діти України
На шляхах хрестових – неживі лежать.
Оченята згасли, рученьки розп'яті,
Мов обняти міцно матінку хотять,
Скутими вустами молять Бога: «Мамо,
Чом же ви забули нас поцілувать»?!
Хоч би раз, востаннє, нам би було легше
Там за небесами, в зоряній імлі...
Як же воно сталось, що нема притулку
Хлопчикам, дівчаткам на оцій землі?
Може нас завчасно принесли лелеки,
Що чужі ми стали в рідній стороні...
Ви за все пробачте, але поховайте
В цукерково-зоряній, райдужній труні.
І хоч на Великдень принесіть яечко,
Нам же так навбитки схочеться пограть...
Рано, ой як рано, так прийшлося, мамо,
Доста не побавившись – гинуть, помирать...
А на Миколая принесіть конячок,
Ми на них поїздимо по снігу й льоду,
Різочку сховайте, бо ми чемні будем,
І зовсім забудемо про свою біду.
Діти, діти, як відлітні птахи,
До тепла у вирій юрбами спішать...
Діти, діти, діти України
На шляхах хрестових – неживі лежать...
(Г. Васянович)

Список літератури:

1. Безпалько, О. В., Гурковська, Л. П., Журавель, Т. В. та ін. Комплексна допомога бездоглядним та безпритульним дітям: методичний посібник Київ: Видавничий дім «КАЛИТА», 2010. 376 с.
2. Васянович Г. П., Логвиненко В. М. Методологія досліджень проблем професійної освіти на сучасному етапі її розвитку: контексти філософського структуралізму. Професійне навчання на виробництві: Зб. наук. праць. Ізмаїл: Дунайський інститут НУ «Одеська морська академія», 2020. С. 59-72.
3. Васянович Г. П., Онищенко В. Д. Ноологія особистості: навчальний посібник. Львів: «Сполом», 2012. 224 с.
4. Єр'оміна Л. Є., Ель Хатрі Г. А. Бездоглядність дітей: соціально-педагогічна проблема та шляхи її подолання. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 89-92.

5. Поляруш С. І. Подолання дитячої безпритульності та бездоглядності в Україні. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право. 2019. Вип. 7. С. 36–42.

6. Соціальна педагогіка: підручник / за ред. проф. Капської А.Й. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 488.

7. Соціальна робота: навчальний енциклопедичний словник-довідник / за науковою ред. д. с. н., проф. В. М. Пічі. Вид. 4-те, випр., перероб. і доповн. Львів: «Науковий світ - 2000». 2020. 618 с.

8. Kryvachuk, L. Ochrona praw dziecka w czasie wojny na Ukrainie: «dzieci wojny» jako nowy fenomen współczesnej Ukrainy. Youth in Central and Eastern Europe. 2022. 9(14). S. 45–54. <https://doi.org/10.24917/ycee.9658>

9. Frankl V. E. Man's Search for Meaning: Young Adult Edition: Young Adult Edition. Beacon Press. 2017. 192 p.

References:

1. Bezpalko, O. V., Hurkovska, L. P., Zhuravel, T. V. ta in. (2010). Kompleksna dopomoha bezdohliadnym ta bezprytulnym ditiam: metodychni posibnyk. [Complex assistance to homeless and homeless children]. Kyiv: Vydavnychiy dim «KALYTA», 2010. 376 s. [in Ukrainian].

2. Vasianovych H. P., Lohvynenko V. M. (2020). Metodolohiia doslidzhen problem profesiinoi osvity na suchasnomu etapi yii rozvytku: konteksty filosofskoho strukturalizmu. [Methodology for researching the problems of professional education at the current stage of its development: contexts of philosophical structuralism]. Profesiine navchannia na vyrobnytstvi: Zb. nauk. prats. Izmail: Dunaiskyi instytut NU «Odeska morskа akademiia». S. 59-72. [in Ukrainian].

3. Vasianovych H. P., Onyshchenko V. D. (2012). Noolohiia osobystosti: navchalnyi posibnyk. [Nology of personality: textbook]. Lviv: «Spolom», 224 s. [in Ukrainian].

4. Yeromina L. Ye., El Khatri H. A. (2020). Bezdohliadnist ditei: sotsialno-pedahohichna problema ta shliakhy yii podolannia [Children's carelessness: socio-pedagogical problem and ways to overcome it]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5 : Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. Vyp. 77. S. 89-92. [in Ukrainian].

5. Poliarush S. I. (2019). Podolannia dytiachoi bezprytulnosti ta bezdohliadnosti v Ukraini. [Overcoming child homelessness and neglect in Ukraine] Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Pravo. Vyp. 7. S. 36–42. [in Ukrainian].

6. Sotsialna pedahohika: pidruchnyk [Social pedagogy: textbook] / za red. prof. Kapskoi A.I. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 2011. 488. [in Ukrainian].

7. Sotsialna робота: навчальні енциклопедичні словники-довідники / за науковою ред. д. с. н., проф. В. М. Пічі. Вид. 4-те, випр., перероб. і доповн. Львів: «Науковий світ - 2000». 2020. 618 с. [in Ukrainian].

8. Kryvachuk, L. (2022). Ochrona praw dziecka w czasie wojny na Ukrainie: «dzieci wojny» jako nowy fenomen współczesnej Ukrainy. [Protection of children's rights during the war in Ukraine: «Children of War» as a new phenomenon of modern Ukraine]. Youth in Central and Eastern Europe, 9(14), 45–54. <https://doi.org/10.24917/ycee.9658>. [in Polish].

9. Frankl, V. E. (2017). Man's Search for Meaning: Young Adult Edition: Young Adult Edition. Beacon Press. 192 p. [in English].

© Г. П. Васянович, В. М. Логвиненко, 2023.

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 30.05.2023.

Прийнято до публікації 13.06.2023.